

Sobre la primera troballa de l'esperó de Bolòs (*Delphinium bolosii*) a Sant Llorenç del Munt i l'Obac

Àngel Manuel Hernández Cardona

Secció de Ciències Naturals, Centre Excursionista de Terrassa, Sant Llorenç, 10. E-08221 Terrassa. amhernandezcardona@gmail.com

L'esperó de Bolòs (*Delphinium bolosii*) és una espècie endèmica de Catalunya. És una planta herbàcia de fulles palmatisectes, de flors de color blau violaci amb un esperó i de fruits compostos de tres fol·licles. Va ser descoberta a Sant Llorenç del Munt i l'Obac l'any 1909 per Pius Font Quer i redescoberta el 2012 per Joaquim Pérez Raventós.

Paraules clau: *Delphinium bolosii*, Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Joan Cadevall, Pius Font Quer.

About the first finding of the larkspur *Delphinium bolosii* in Sant Llorenç del Munt and l'Obac

The larkspur *Delphinium bolosii* is an endemic species of Catalonia. It is a herbaceous plant with palmate leaves, violet blue flowers with a spur and fruits composed of three follicles. It was discovered in Sant Llorenç del Munt i l'Obac in 1909 by Pius Font Quer and rediscovered in 2012 by Joaquim Pérez Raventós.

Key words: *Delphinium bolosii*, Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Joan Cadevall, Pius Font Quer.

A Sant Llorenç de Munt i l'Obac, massís de la província de Barcelona, aquesta planta va ser reportada per primer cop per Joan Cadevall, l'any 1913, en el primer fascicle de la Flora de Catalunya, sota el nom de *Delphinium elatum* L. subsp. *montanum*. (DC.) Nyman. Era citada del "Montcau de Sant Llorenç del Munt, al peu de la font d'Estenalles" i eren indicats, com a observadors de la planta, Pius Font Quer, Àngel Sallent i Joan Cadevall (Cadevall & Sallent, 1913). L'any següent, Pius Font la referia, com a *Delphinium elatum* L., de "Mura, en el Montcau, cerca de la Font d'Estenalles, junto a la carretera, a unos 800 m" (Font Quer, 1914). Aquestes determinacions no eren del tot encertades, ja que la planta de la font d'Estenalles encaixava amb *Delphinium fissum* Waldst. et Kit o amb alguna espècie afí. Tanmateix, aquestes atribucions incorrectes eren disculpables pel poc material d'herbari de què disposaven i pels pocs mitjans bibliogràfics i de recerca aleshores existents a Catalunya.

El descobridor d'aquest *Delphinium* va ser Pius Font Quer (Fig. 2), segons ell mateix ho testimonia en una nota necrològica sobre Joan Cadevall: "L'any 1909, cap a l'estiu, en tornant del Montcau, aquell ric verger del Montcau i Mura que era per a mi, vingut de les terres de Bages, vaig haver de comunicar-li la troballa

en aquella muntanya del *Delphinium elatum*. Jo aní expressament a casa seva, a Terrassa per aquell motiu, i per a conèixer personalment a Cadevall" (Font Quer, 1921).

A l'herbari de Cadevall, conservat a l'Institut Botànic de Barcelona com a col·lecció històrica, hi havia un plec amb el número BC 815944, en l'etiqueta del qual deia: "*Delphinium* Gr. et G. Cultivado en el jardín, procedente de la Font d'Estanallas, al pie del Montcau (S. Llorenç del Munt), V-1912". El Dr. Cèsar Blanché, monògraf del gènere *Delphinium*, deia d'aquest exemplar, existent a la capsula número 6 de l'herbari BC-Cadevall: "Malgrat que l'espècimen no és complet (manca de base de les fulles, manca d'aparell radical, manca de llavors madures), no hi ha cap mena de dubte que no es tracta de *D. elatum* ni de cap altre de la subsecció *Elatoidea* Pawl. Ben al contrari, pertany inequívocament el grup de *D. fissum*" (Blanché, 1991). Tampoc atribuïa aquest exemplar a *Delphinium montanum* l'autor de la present nota en el seu estudi florístic sobre Sant Llorenç del Munt i l'Obac: "He pogut examinar un plec de l'herbari BC-Cadevall d'una planta cultivada en jardí botànic amb llavors de la procedència indicada i puc afirmar que no és *D. montanum* perquè els sèpals laterals no són foscos ni els fruits joves són pubescents"

(Hernández, 1993). Alguns anys més tard, els investigadors de la facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, Drs. Cèsar Blanché, Maria Bosch, Julià Molero i Joan Simon, conclouen que “after examination of herbarium material from Font d’Estenalles (Bages) an old erroneous citation on *D. elatum* has to be referred to *D. bolosii*” (Bosch et al., 1998).

Aquest “herbarium material” es refereix, òbviament, al plec BC 815944. Per cert, amb motiu d’una revisió de les plantes de Sant Llorenç del Munt i l’Obac recol·lectades per Joan Cadevall i contingudes en el seu herbari, s’ha constatat que aquest plec no apareix en el lloc que li correspondria, és a dir, en la capsa 6 de l’herbari BC-Cadevall (Hernández, 2019).

Des que els botànics Font Quer, Sallent i Cadevall la van observar a la font d’Estenalles, ningú més no ha vist aquesta planta en aquest indret. Molt possiblement, la construcció de la carretera de Terrassa a Talamanca, a principis del segle XX, va alterar l’hàbitat dels voltants

de la font d’Estenalles, amb la consegüent desaparició de la planta. Tampoc havia estat observada en cap altre punt del massís de Sant Llorenç del Munt i l’Obac fins a l’any 2012, en què Joaquim Pérez Raventós, membre de la Secció de Ciències Naturals del Centre Excursionista de Terrassa, descobreix un exemplar ben caracteritzat en un torrent del terme de Mura (Pérez & Hernández, 2012-2013). L’any següent, els eficients guardes del Parc Natural van descobrir, no gaire lluny de l’indret anterior, bastants més exemplars. Gràcies a aquestes troballes, recentment s’han fet notables estudis sobre l’esperó de Bolòs a càrrec de destacats investigadors de la Facultat de Farmàcia de Barcelona encapçalats per Maria Bosch i Cèsar Blanché (Bosch et al., 2019a, b).

Amb aquesta nota, s’ha volgut posar de relleu que el descobriment de la planta al massís de Sant Llorenç del Munt i l’Obac va ser fet per Pius Font Quer, quan aquest vivia a Manresa i estava estudiant la flora de la comarca del Bages.

FIGURA 1. Flors de *Delphinium bolosii*.

Flowers of *Delphinium bolosii*.

Bibliografia

- Blanché, C. 1991.** Revisió biosistemàtica del gènere *Delphinium* L. a la península Ibèrica i a les illes Balears. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- Blanché, C. & Molero, J. 1983.** *Delphinium bolosii* C. Blanché et J. Molero spec. nova. Étude de sa position systématique dans la série Fissa B. Pawl. Candollea, 38: 709-716.
- Bosch, M., Simon, J., Molero, J. & Blanché, C. 1998.** Reproductive biology, genetic variation and conservation of the rare endemic dysploid *Delphinium bolosii*. Biological Conservation, 86: 57-66.
- Bosch, M., Mampel, A., Bachs, I., Rovira, A., Molero, J., López-Pujol, J., Massó, S., Simon, J. & Blanché, C. 2019a.** Seguiment demogràfic i verificació de la variabilitat cromosòmica de l'esperó de Bolòs (*Delphinium bolosii*) al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. IX Trobada d'Estudiosos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac: 369-385. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- Bosch, M., Mampel, A., Bachs, I., Massó, S., López-Pujol, J. & Blanché, C. 2019b.** Pol·linització i reproducció de l'esperó de Bolòs (*Delphinium bolosii*) al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. IX Trobada d'Estudiosos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac: 387-405. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- Cadevall J. & Sallent, A. 1913.** Flora de Catalunya (primer fascicle). Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- Font Quer, P. 1914.** Ensayo fitotopográfico de Bages. Tipografía Mahonesa. Maó.
- Font Quer, P. 1921.** En Cadevall ha mort! Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural, 21: 195-198.
- Hernández, A.M. 1993.** Estudi florístic de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Memòria CIRIT. Barcelona.
- Hernández, A.M. 2019.** Plantes de Sant Llorenç del Munt i l'Obac contingudes en l'herbari Cadevall. IX Trobada d'Estudiosos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac: 407-416. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- Pérez, J. & Hernández, A.M. 2012-2013.** L'esperó de Bolòs (*Delphinium bolosii*), un endemisme retrobat al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa (3a època), 1: 5-12.

Rebut el 07.05.19. Acceptat el 17.06.19.

FIGURA 2. Pius Font Quer, descobridor de la planta *Delphinium bolosii* a Sant Llorenç del Munt i l'Obac.

Pius Font Quer, discoverer of the plant *Delphinium bolosii* on Sant Llorenç del Munt i l'Obac.